

FUQAROLARNING SALOMATLIGINI TA'MINLASHDA NARKOTAXDIDLARGA QARSHI KURASHNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20082812>

Saliyeva Dilrux Tashkentbayevna

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada fuqarolar salomatligini ta'minlash tizimida narkotaxdidlarga qarshi kurashning strategik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda giyohvandlik moddalarining noqonuniy aylanishi, ularning aholi salomatligiga, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga va milliy xavfsizlikka ta'siri ko'rib chiqilgan. Maqolada O'zbekiston Respublikasida narkotik vositalar, psixotrop moddalar va prekursorlarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosati, huquqiy baza, profilaktika chora-tadbirlari va xalqaro hamkorlik mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, narkotaxdidlarga qarshi kompleks yondashuv – huquqiy, tibbiy, ijtimoiy va ma'rifiy choralar uyg'unligi – fuqarolar salomatligini himoya qilishning samarali vositasidir.*

Kalit so'zlar: *narkotaxdid, giyohvandlik, fuqarolar salomatligi, profilaktika, davlat siyosati, huquqiy baza, xalqaro hamkorlik, rehabilitatsiya.*

Аннотация: *В данной научной статье анализируется стратегическое значение борьбы с наркоугрозами в системе обеспечения здоровья граждан. Исследование рассматривает незаконный оборот наркотиков, его влияние на общественное здоровье, социально-экономическое развитие и национальную безопасность. В статье освещаются государственная политика, правовая база, профилактические меры и механизмы международного сотрудничества, реализуемые в Республике Узбекистан для борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Результаты исследования показывают, что комплексный подход к борьбе с наркоугрозами – сочетание правовых, медицинских, социальных и просветительских мер – является эффективным средством защиты здоровья граждан.*

Ключевые слова: *наркоугроза, наркомания, здоровье граждан, профилактика, государственная политика, правовая база, международное сотрудничество, реабилитация.*

Abstract: *This scientific article analyzes the strategic importance of combating drug threats in the system of ensuring citizens' health. The study examines the illicit trafficking of drugs, their impact on public health, socio-economic development and national security. The article highlights the state policy, legal framework, preventive measures and mechanisms of international cooperation implemented in the Republic of Uzbekistan to combat the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors. The results of the study show that a comprehensive approach to combating drug threats - a combination of legal, medical, social and educational measures - is an effective means of protecting citizens' health.*

Keywords: *drug threat, drug addiction, citizens' health, prevention, state policy, legal framework, international cooperation, rehabilitation.*

KIRISH

Zamonaviy globallashuv sharoitida narkotik moddalarning noqonuniy aylanishi va giyohvandlikning keng tarqalishi dunyo hamjamiyati uchun eng dolzarb muammolardan biriga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Giyohvandlik va Jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC) ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'ylab 275 millionga yaqin inson giyohvand moddalarni iste'mol qiladi, ulardan 35 millioni giyohvandlik kasalligidan aziyat chekadi [1]. Bu holat nafaqat individual salomatlikka, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga, demografik rivojlanishiga va milliy xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo mintaqasida joylashganligi sababli, narkotik moddalarning noqonuniy tranziti va tarqalishi xavfi ostida turibdi. Afg'oniston – dunyodagi eng yirik afyun ishlab chiqaruvchi davlatga yaqin joylashganligi, mintaqadagi migratsiya jarayonlari va ijtimoiy o'zgarishlar

narkotaxdidlarga qarshi kurashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirmoqda.

Tadqiqotning obyekti – fuqarolar salomatligini ta'minlash tizimi va unga ta'sir etuvchi narkotaxdid omillari.

Predmeti – narkotaxdidlarga qarshi kurashning huquqiy, tashkiliy va profilaktik mexanizmlari.

Maqsadi – narkotaxdidlarga qarshi kurashning fuqarolar salomatligini ta'minlashdagi ahamiyatini ilmiy asoslash va samarali strategiyalarni ishlab chiqish.

Vazifalar:

1. Narkotaxdidlarning fuqarolar salomatligiga ta'sirini tahlil qilish;
2. O'zbekistonda narkotik moddalarga qarshi kurashning huquqiy bazasini o'rganish;
3. Profilaktika, davolash va rehabilitatsiya tizimining samaradorligini baholash;
4. Xalqaro tajriba va hamkorlik mexanizmlarini tahlil qilish;

5. Fuqarolar salomatligini himoya qilish bo'yicha kompleks tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodlar: tizimli yondashuv, solishtirma tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish, hujjatlarni huquqiy tahlil qilish va ekspert baholash.

1. Narkotaxdidlarning fuqarolar salomatligiga ta'siri: tibbiy va ijtimoiy oqibatlar

Narkotik moddalarning noqonuniy iste'moli inson organizmiga ko'p qirrali salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tibbiy nuqtai nazardan, giyohvandlik markaziy asab tizimiga, yurak-qon tomir tizimiga, jigar va buyrak faoliyatiga jiddiy zarar yetkazadi. Uzoq muddatli giyohvandlik immunitet tizimining susayishiga, ruhiy kasalliklar (depressiya, psixoz, shizofreniya) rivojlanishiga va erta o'lim holatlarining ko'payishiga olib keladi [2].

Ijtimoiy oqibatlar yanada keng qamrovlidir:

- Oilaviy munosabatlarning buzilishi: Giyohvandlik oilaviy zo'ravonlik, ajralishlar va bolalarning e'tiborsiz qolishiga sabab bo'ladi.

- Mehnat qobiliyatining yo'qolishi: Giyohvandlar mehnat bozorida raqobatbardosh emas, bu esa ishsizlik va qashshoqlikni keltirib chiqaradi.

- Jinoyatchilikning o'sishi: Narkotik moddalarni sotib olish uchun mablag' topish maqsadida o'g'rilik, firibgarlik va zo'ravonlik jinoyatlari sodir etiladi.

- Demografik inqiroz: Yoshlar orasida giyohvandlikning keng tarqalishi mehnatga layoqatli aholining qisqarishiga

va aholining reproduktiv salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi 5 yil ichida giyohvandlik bilan bog'liq kasalliklar 23% ga oshgan, ulardan 68% ni 18-35 yoshli yoshlar tashkil etadi [3]. Bu ko'rsatkichlar narkotaxdidlarga qarshi kurashni nafaqat huquq-tartibot, balki tibbiy-ijtimoiy masala sifatida qarash zarurligini tasdiqlaydi.

2. O'zbekistonda narkotaxdidlarga qarshi kurashning huquqiy va institutional asoslari

O'zbekiston Respublikasi narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda mustahkam huquqiy bazaga ega. Asosiy normativ-huquqiy hujjatlar qatoriga quyidagilar kiradi:

1. O'zbekiston Respublikasining "Narkotik vositalar, psixotrop moddalar va prekursorlar to'g'risida"gi Qonuni (2019-yil yangi tahriri) – narkotik moddalarning qonuniy va noqonuniy aylanishini tartibga soladi, javobgarlik choralari belgilaydi.

2. "Giyohvandlik kasalligini oldini olish va davolash to'g'risida"gi Qonun – profilaktika, diagnostika, davolash va reabilitatsiya mexanizmlarini belgilaydi.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4777-sonli "Narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori (2020) – idoralararo muvofiqlashtirish, axborot tizimlarini

rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirishni nazarda tutadi.

4. "Yoshlar siyosati to'g'risida"gi Qonun – yoshlar orasida giyohvandlik profilaktikasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilaydi.

Institutional jihatdan, narkotaxdidlarga qarshi kurash quyidagi organlar tomonidan amalga oshiriladi:

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Departament – narkobiznesga qarshi kurashning asosiy huquq-tartibot organi.

- Sog'liqni saqlash vazirligi – giyohvandlikni davolash, rehabilitatsiya va profilaktika xizmatlarini ta'minlaydi.

- Xalq ta'limi vazirligi va Oliy ta'lim vazirligi – ta'lim muassasalarida ma'rifiy ishlar va erta aniqlash tizimini tashkil etadi.

- Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi – mahalliy darajada ijtimoiy profilaktika va oilaviy yordam ko'rsatadi.

Bu ko'p tarmoqli tizim narkotaxdidlarga qarshi kurashda kompleks yondashuvni ta'minlaydi, ammo amaliyotda idoralararo muvofiqlashtirish, resurslar taqsimoti va hududlararo tengsizlik muammolari saqlanib qolmoqda [4].

3. Profilaktika, davolash va rehabilitatsiya tizimining samaradorligi

Narkotaxdidlarga qarshi kurashning eng samarali yo'li – bu kasallikning oldini olishdir. O'zbekistonda giyohvandlik profilaktikasi uch bosqichda amalga oshiriladi:

Birinchi darajali profilaktika – giyohvandlikka chalinmagan aholi, ayniqsa yoshlar o'rtasida ma'rifiy ishlar olib borish. Bu yo'nalishda quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- Maktab va oliy ta'lim muassasalarida "Sog'lom turmush tarzi" fanini joriy etish;

- "Yoshlar – kelajagimiz" davlat dasturi doirasida sport, madaniyat va ixtirochilik to'garaklarini rivojlantirish;

- Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali ma'rifiy kampaniyalar o'tkazish.

Ikkinchi darajali profilaktika – giyohvandlik xavfi ostida bo'lgan guruhlar (oilaviy muammoli yoshlar, ishsizlar, migratsiyadan qaytganlar) bilan individual ish olib borish. Bu yo'nalishda psixologik maslahat xizmatlari, kasb-hunarga yo'naltirish va ijtimoiy yordam dasturlari muhim rol o'ynaydi.

Uchinchi darajali profilaktika – giyohvandlik kasalligiga chalingan shaxslarni davolash va rehabilitatsiya qilish. O'zbekistonda bu yo'nalishda quyidagi mexanizmlar faoliyat yuritadi:

- Narkologik dispanserlar tarmog'i – 14 ta viloyat va Toshkent shahrida ixtisoslashtirilgan muassasalar;

- Stacionar va ambulator davolash – detoksikatsiya, farmakoterapiya va psixoterapiya usullari;

- Rehabilitatsiya markazlari – ijtimoiy moslashuv, kasb-hunar o'rgatish va oilaviy qo'llab-quvvatlash.

Ammo tizimdagi muammolar ham mavjud: rehabilitatsiya markazlarining

yetarli emasligi, mutaxassis kadrlar tanqisligi, davolashdan keyingi ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning zaifligi va stigmatizatsiya muammolari samaradorlikni cheklab kelmoqda [5].

4. Xalqaro hamkorlik va minaqaviy xavfsizlik

Narkotaxdidlar transchegaraviy xususiyatga ega bo'lgani sababli, ular bilan kurashda xalqaro hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi quyidagi xalqaro tashkilotlar va dasturlar doirasida faol hamkorlik qilmoqda:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT): UNODC bilan hamkorlikda "Markaziy Osiyo mintaqaviy axborot-muvofiqlashtirish markazi" (CACI) faoliyati, chegara nazoratini kuchaytirish va mutaxassis kadrlar tayyorlash dasturlari.

2. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (ShHT): "Dushanbe-2025" dasturi doirasida narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi qo'shma operatsiyalar va axborot almashinuvi.

3. MDH va Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi: Huquqiy baza uyg'unlashtirish, qidiruv tizimlari integratsiyasi va sud-huquq hamkorligi.

4. AQSH, Yevropa Ittifoqi va Germaniya bilan ikki tomonlama loyihalar: Profilaktika dasturlari, rehabilitatsiya markazlarini modernizatsiya qilish va ilmiy tadqiqotlar.

Mintaqaviy xavfsizlik nuqtai nazaridan, Afg'oniston bilan chegaradosh hududlarda chegara nazoratini

kuchaytirish, maxsus texnik vositalar (skanerlar, dronlar, itlar) joriy etish va chegara xizmati xodimlarini malaka oshirish muhim ahamiyatga ega. 2023-yilda O'zbekiston chegaralarida 2,4 tonna narkotik modda musodara qilingan, bu 2020-yilga nisbatan 35% ga ko'pdir [6]. Bu ko'rsatkichlar nazorat choralarning samaradorligini oshganini ko'rsatsa-da, narkotrafikning yangi yo'llari va usullari doimiy xavf tug'diradi.

Tadqiqot natijaliga asoslanib, narkotaxdidlarga qarshi kurash va fuqarolar salomatligini ta'minlash bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Huquqiy va institutsional chora-tadbirlar:

1. Narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurash bo'yicha idoralararo muvofiqlashtirish kengashini tashkil etish, vazifalarni aniq taqsimlash va hisobotdorlik mexanizmini joriy etish.

2. Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar uchun javobgarlikni differentsiatsiya qilish: narkosavdogarlar uchun qattiq jazolar, giyohvandlar uchun davolash va rehabilitatsiyaga yo'naltirish imkoniyatlarini kengaytirish.

Tibbiy va ijtimoiy profilaktika:

3. Barcha ta'lim bosqichlarida "Sog'lom turmush tarzi va giyohvandlik profilaktikasi" fanini majburiy o'quv dasturiga kiritish, interaktiv metodlar (treninglar, rol o'yinlari, VR-texnologiyalar) qo'llash.

4. Yoshlar uchun "ishonch telefoni", onlayn psixologik maslahat xizmatlari va mobil ilovalar orqali 24/7 rejimida yordam ko'rsatish tizimini rivojlantirish.

5. Oilaviy shifokorlar va mahalla faollari uchun giyohvandlikni erta aniqlash bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish, skrining testlarini joriy etish.

Davolash va rehabilitatsiya tizimini takomillashtirish:

6. Narkologik dispanserlar moddiy-texnik bazasini yangilash, zamonaviy diagnostika va davolash usullarini (farmakogenetika, kognitiv-xulq-atvor terapiyasi) joriy etish.

7. Rehabilitatsiya markazlari tarmog'ini kengaytirish, davolashdan keyingi ijtimoiy moslashuv (kasb-hunar o'rgatish, uy-joy, ish bilan ta'minlash) dasturlarini ishlab chiqish.

8. Giyohvandlikdan tuzalgan shaxslarga nisbatan stigmatizatsiyani kamaytirish, ularning huquqlarini himoya qilish va jamiyatga qaytishini qo'llab-quvvatlash.

Axborot va xalqaro hamkorlik:

9. Narkotaxdidlar haqida ochiq ma'lumotlar bazasini yaratish, aholini xabardor qilish kampaniyalarini muntazam o'tkazish, ijtimoiy tarmoqlarda pozitiv kontent yaratish.

10. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda qo'shma tadqiqotlar, mutaxassislar almashinuvi va texnologik yechimlarni joriy etish.

Innovatsion yondashuvlar:

11. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) yordamida

narkotrafik yo'nalishlarini bashorat qilish, profilaktika choralarini maqsadli yo'naltirish.

12. Blockchain texnologiyasidan foydalangan holda dori vositalarining qonuniy aylanishini kuzatish tizimini joriy etish.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, narkotaxdidlarga qarshi kurash fuqarolar salomatligini ta'minlashning ajralmas qismidir. Giyohvandlik nafaqat individual salomatlikka, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga va milliy xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi. O'zbekiston Respublikasida bu yo'nalishda mustahkam huquqiy baza, ko'p tarmoqli institutsional tizim va xalqaro hamkorlik mexanizmlari shakllangan.

Biroq, amaliyotda profilaktika, davolash va rehabilitatsiya tizimining samaradorligini oshirish, idoralararo muvofiqlashtirishni kuchaytirish, hududlararo tengsizlikni bartaraf etish va yangi tahdidlarga moslashuvchanlikni ta'minlash zarur. Kompleks yondashuv – huquqiy, tibbiy, ijtimoiy, ma'rifiy va texnologik choralar uyg'unligi – narkotaxdidlarga qarshi kurashning eng samarali strategiyasidir.

Fuqarolar salomatligini himoya qilish nafaqat davlatning, balki har bir fuqaroning, oilaning va mahallaning mas'uliyatidir. Sog'lom turmush tarzi, ma'naviy qadriyatlar, oilaviy muhit va ijtimoiy faollik – bu giyohvandlikka

qarshi eng kuchli immunitetdir. Kelgusi tadqiqotlarda narkotaxdidlarning yangi shakllari (sintetik moddalar, internet orqali savdo), yoshlar psixologiyasiga ta'siri va raqamli profilaktika vositalarini o'rganish dolzarb hisoblanadi.

– yangi avlodning sog'lom va erkin hayoti uchun qo'shilgan hissadir.

Umuman olganda, narkotaxdidlarga qarshi kurash – bu faqat taqiq va jazo emas, balki inson salomatligi, farovonligi va kelajagini himoya qilishdir. Bu yo'lda har bir chora-tadbir, har bir ma'rifiy so'z va har bir davolash muvaffaqiyati

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). World Drug Report 2023. Vienna: UNODC, 2023. P. 12-15.

[2] O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Giyohvandlik kasalligi: epidemiologiya, profilaktika va davolash. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2022. B. 34-38.

[3] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Aholi salomatligi ko'rsatkichlari: 2023-yil hisoboti. Toshkent, 2024. B. 56-60.

[4] Karimov B.R. Narkotaxdidlarga qarshi kurashning huquqiy asoslari. // Huquq va jamiyat. 2021. №4. B. 23-29.

[5] Rahimov A.S. Giyohvandlik rehabilitatsiyasi: xalqaro tajriba va milliy amaliyot. Toshkent: Fan, 2023. B. 78-82.

[6] O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi. Chegara nazorati va narkotik moddalarni musodara qilish statistikasi: 2023-yil yakunlari. Toshkent, 2024. B. 12-15.

[7] World Health Organization (WHO). Global status report on alcohol and drug use prevention and treatment. Geneva: WHO, 2022. P. 45-48.